

Til Agder fylkeskommune

Arendal 15.april 2024

Sak 19/24 Uttale til utredning om framtidig Arkiv- og museumsstruktur i Agder

Vedtak:

Representantskapet i Østre Agder-samarbeidet gir sin tilslutning til forslaget til uttalelse.

Med vennlig hilsen

Ole Jørgen Etholm

Sekretariatsleder Østre Agder-samarbeidet IPR (Interkommunalt Politisk Råd)

Uttale fra Østre Agder-samarbeidet IPR (Interkommunalt Politisk Råd) til rapporten – Arkiv- og museumsstruktur i Agder

Innledning

I mandatet til utredningen gjengitt i kap.6.1 ble det påpekt

et behov for å vurdere om det er nye oppgaver og ressurser som bør legges til institusjonene, og om oppgavefordelingen mellom fylkeskommune, kommune, arkiv og museum er hensiktsmessig eller om noen oppgaver eller ressurser bør flyttes.

Utredningen svarer ikke ut dette!

Etter Østre Agder-samarbeidets syn svarer ikke rapporten på hvilken rolle museum og arkiv skal ivareta i det helhetlige arbeidet Agder skal gjøre i kulturminnevernet. I gjeldende museumsplan er det påpekt behov for å avklare roller og ansvarfordeling mellom Agder fylkeskommune og den enkelte institusjon.

Av kap 62. framgår også at *mange ser signalene fra stat og fylkeskommune som mer bestemmende for de konsoliderte museenes utvikling enn ledelsens og styrets meninger og posisjoner.* Dette er ikke forsvarlig. Stat og fylkeskommune må bidra til at virksomhetene styres av ansatte og valgte styre representanter. De er nærmest til å kjenne virksomhetenes utfordringer.

Videre sies det at

Kulturhistorisk og museal kompetanse vil uansett alltid være et knapphetsgode innenfor det tross alt lille området som et norsk fylke representerer. Best mulig samordning og koordinering er en forutsetning for å få mest mulig ut av de samlede tilgjengelige ressursene.

Og avsnittet avsluttes med

Hva fylkeskommunenes organisering av det kulturhistoriske arbeidet angår, er det betydelig museal fagkunnskap hos fylkeskommunen i tillegg til det som nå er i AAmA og VAM, uten at dette nødvendigvis er best mulig koordinert.

Ingen kommuner i Agder besitter bred antikvarisk kompetanse og det fagmiljøet vi må stole på finnes ved museer og i fylkeskommunen. Derfor er det avgjørende for kommunene at det i museenes mandat og oppdrag tilrettelegges for at de kan bidra med sin spesialkompetanse til å sikre at landsdelens unike historiske arv bevares for kommende generasjoner.

Dersom Agder hadde fulgt Møre og Romsdals eksempel og først å ha fått på plass en Regional plan for museum og arkiv, så ville forutsetningen for framtidig organisering inngått i en helhetlig ramme.

Premisser i utredningen

Utredningen foretar en grundig gjennomgang av muligheter og utfordringer knyttet til samspill/sammenslåing av tre eksisterende virksomheter med ulik historie og med ulikt innhold. Man redegjør ikke for erfaringene med den omfattende konsolideringsperiode museum og arkiv har gjennomgått etter tusenårsskiftet. De tre virksomhetene kan ha mange likheter, men er samtidig kjennetegnet ved stor variasjon i innhold og arbeidsoppgaver. Ytterligere konsolidering vil øke mangfoldet. Et alternativ der en legger større vekt på å reddyke mandat og oppgaver for den enkelte institusjon er ikke vurdert. Da kunne Arkivsenter Sør spesialiseres på offentlig arkiv bevaring og arkivskaping. Private arkiv og billedsamlinger kunne finne sin plass ved AAmA. Teknisk kulturminnevern kunne blitt ivare tatt av fagmiljøet ved VAM. Det er åpenbart at å samle spesialist kompetanse på ulike felt i et så lite fylke som Agder kan ha mye for seg.

Det er et faktum at private arkiver har begrenset vern i dagen lovgivning og at ressursbruk på denne oppgaven er svært begrenset i forhold til de offentlige arkiv som er strengt lovregulert. For ettertiden bidrar det til en uheldig ubalanse mellom kilder. Der offentlige arkiv gir systematisk og bredt kildegrunnlag, så preges det private arkivtilfanget av tilfeldigheter. Et eksempel på hvor viktig private bidraget kan være er Arkivet freds- og menneskerettighetscenters innsamling av krigsseilernes historier.

Utredningen er svak i forhold til å belyse de svært ulike bygningsmessige premisser for virksomhetene. AAmA har med støtte fra fylkeskommunen og kommunene i østre del av Agder tatt et stort løft gjennom utbyggingen av Kuben. Nå trenger VAM et tilsvarende løft. Hvis dette skal skje samtidig som det gjøres vesentlige organisatoriske grep så står en i fare for å skape premisser for en museumssektor som for en tid vil ha lite kapasitet til å bidra med sin kompetanse inn i landsdelens samfunnsutvikling. Dette tilsier at en nå ikke bør iverksette vesentlige organisatoriske endringer, men isteden gjennom felles utvikling innenfor rammen av alternativ A1 legger til rette for eventuelle endringer i framtiden. Innenfor rammen av denne modellen bør man ha en premiss om felles kompetansebygging. På felt der de tre virksomhetene opplever behov for å styrke sin kompetanse så oppnår de dette gjennom å samle faggrupper på ulike felt.

Agder står som resten av landet framfor store oppgaver knyttet til å sikre og bevare kirkebyggene fra middelalder til nyere tid. Midler til satsingen kommer, men den faglige kompetansen lokalt knyttet til å bestille og gjennomføre omfattende restaureringsprosjekt mangler. Kan man gjennom å samle og styrke fagmiljøet på feltet i fylkeskommune og ved museer bidra til at Agder offensivt og kvalifisert henter inn nasjonale ressurser, når de stilles til rådighet. Det er åpenbart at fokus på organisering i utredningen har skjøvet bort fokus på oppgaveløsning i det generelle kulturminnevernarbeidet.

Folkelig forankring

AAmA som kan føre sin historie tilbake til 1832 har en meget sterk forankring blant innbyggere i regionen. Man må når man vurderer framtidig modell være forberedt på at det kan bli konflikter mellom «rasjonell» organisering og lokalt eierskap. Samspeillet med frivillige krefter er og har vært en bærebjelke i utviklingen av dagens museumsstruktur. Når dette spiller godt på lag kan faglig styrke i institusjonen sammen med samfunnets samlede kompetanse og innsatsvilje gjøre mye for å utnytte begrensede ressurser innenfor kulturminnevernet optimalt. Den enkelte innbyggers eierskap til sin og sitt hjemsteds historie har i Agder reddet uvurderlige kulturminneverdier. Det

offentlige evner ikke på egenhånd å sikre disse verdiene. Den enkelte huseiers rolle er avgjørende for å bevare verdiene for framtidige generasjoner.

I en digitalisert tidsalder er menneskenes oppmerksomhet en dyrbar ressurs. Nærhet til tilbud er viktig for å mobilisere mange. Dette understreker viktigheten av museenes tilstedeværelse med kompetanse og evne til å tenke utenfor tradisjonelle rammer. Museene egner seg godt som arena for aktiviteter som kan være langt utenfor dere daglige oppdrag. Man bør også tenke nytt i forhold til at kommersielle og ideelle aktører kan bidra til nyskaping. Kan eksterne virksomheter som UiA utfordres til å skape en *Ny hverdag* ved museet.

Utredningen har ikke nok fokus på oppdraget som utfordrer museene mest – det å være relevant og viktig for innbyggere og samfunn. Hvis ikke virksomhetene klarer dette er organisasjonsmodell «uvesentlig». Hvis ikke langt over 100 ansatte i museum og arkiv i Agder er en synlig og aktiv del av samfunnsbildet så blir ikke oppdraget ivaretatt. Når Agder drøfter framtidig museums og arkivstruktur så er oppdraget det viktigste.

Forskning

Rapporten er ikke tydelig på hva som hindrer eller bidrar til at virksomheten er viktige forskningsinstitusjoner, ut over at en oppgir at for Arkivet sør er ikke forskning en kjerneoppgave. Det pågår et omfattende forskningsarbeid ved AAMA knyttet privatarkiv. Utredningen redegjør ikke for publiseringsvirksomheten ved AAMA og VAM, ut over at begge har medarbeidere med høy forskningsfaglig kompetanse. Det er grunn til å vurdere om den framtidige samhandlingen med UiA kan samordnes uavhengig av ny organisering.

På side 63 i rapporten framsettes følgende påstand *Forskningsarbeidet i en ny og større virksomhet vil trolig ha mer internt fokus*. Hvis dette er en realitet så bør det forhindres gjennom et mandat som understreker at virksomheten ved en eller flere institusjoner skal legge størst vekt på utadrettet virksomhet.

Innbyggere opplever at fagpersoner ved museene er en grunnstamme for lokal historieformidling. De bidrar i stort omfang med innhold i det mangfold av lokale historiske skrift som kjennetegner et land som Norge.

Effektivisering gjennom ny organisering

I rapporten legges det vekt på at en ny og sammenslått virksomhet vil gi lavere kostnader knyttet til administrative funksjoner. Det er sannsynlig hvis en ny virksomhet skal drives etter dagens mal, men hvis funksjoner som lønn, regnskap, HR for framtiden enten ivaretas av en felles enhet eller at disse tjenestene kjøpes fra ekstern leverandør så bør ikke disse kostnadene bli vesentlig dyrere. Det finnes virksomheter etablert av kommunene som kan levere slike tjenester.

Reiseliv

Agder skal for besøkende være en attraktiv destinasjon. Allerede i dag utgjør turister en betydelig andel av besøkende ved museene. Faste og skiftende utstillinger gjør virksomhetene aktuelle. Eksponering av utstillinger på høyt nasjonalt og internasjonalt nivå bidrar til å gjøre landsdelen kjent. Slaveskipet Fredensborg er unikt og representerer nærhet til historie som den dag i dag preger tre verdensdeler. I rapporten er det så vidt nevnt at VAM deltar i internasjonale forskningsprosjekt. Det er åpenbart at framtidens museum på Agder må ha muskler til å kunne mer omfattende internasjonale samarbeid, slik at vi kan vise vår historie og at andre kan få vise sin historie i landsdelen.

Kanskje kan fellesprosjekt med institusjoner på Nord-Jylland og Vestkysten med EU-finansiering bidra til å gjøre dette gjennomførbart. Internasjonale prosjekter innenfor kulturminnevernet har både fylkeskommune og institusjoner erfaring med, men slike satsinger bør være en systematisk del av framtidig økt internasjonalisering av sektoren.

Visit Sorlandet er vårt viktigst verktøy for å bidra til at reiselivet er en viktig næringsvei i landsdelen. Samspillet mellom dem og opplevelses leverandører som museene må være godt. Alt for ofte er de mindre avdelingene i museene ikke operative utenfor høysesong. Det svekker opplevelsestilbudet i distriktene.

Reiselivets behov tilsier at museene uavhengig av framtidig organisering erkjenner et ansvar for å skape et enda bedre reiselivsprodukt i Agder.

Konklusjon

Østre Agder-samarbeidet har høye forventninger til museum og arkiv i Agder. En bør vurdere felles arkiv løsninger for alle offentlige virksomheter. Samtidig må håndtering av private arkiv bli styrket og få økt oppmerksomhet.

Østre Agder-samarbeidet IPR stiller seg bak flertallsinnstillingen i rapporten. Det er nødvendig å gi alternativ A1 et mer formelt innhold slik at samarbeidet skal bidra til at museum og arkiv løser oppgaver i fellesskap når dette er faglig eller økonomisk hensiktsmessig. Da må ressursene kunne brukes på tvers av institusjonsgrensene.

Østre Agder-samarbeidet stiller seg kritisk til å splitt opp samhandlingen mellom arkiv og museum. Slik vi oppfatter nasjonale styringssignaler så er denne løsningen i samsvar med disse nasjonale føringene. Ved vurdering av framtidig løsning for sikring av offentlige arkiv så anbefaler samarbeidet at det gjøres en utredning av om en felles løsning for samtlige kommuner kan bidra til reduserte utgifter for kommunene.

Østre Agder-samarbeidet IPR anbefaler at denne modellen vurderes på nytt etter fire år. Da har en fått erfaring med hvor langt man når gjennom et samarbeid mellom likeverdige partnere. Da kan en også vurdere om det er hensiktsmessig å implementere en klyngemodell slik det nevnes på s.66. På dette tidspunkt bør heller ikke Nes jernverksmuseum og ARKIVET freds- og menneskerettighetssenter inngå i vurderingen.

Før evalueringen må Agder fylkeskommune og kommunene bidra til at VAM får utstillings-, forsknings- og verkstedsfasiliteter på linje med de som finnes ved AAMA. Da vil en vesentlig utfordring knyttet til sammenslåing i dagens situasjon være ryddet av veien. Da er Østre Agder-samarbeidet IPR åpen for at en sammenslåing av de tre institusjonene skal kunne iverksettes.

Fram til evalueringen bør Agder fylkeskommune utarbeide strategier og retningslinjer Agders framtidige satsing innenfor kulturminnevern. I dette arbeidet bør museer og kommuner involveres. I arbeidet må en ta inn over seg at det skal gjennomføres et nasjonalt løft for kirkebygninger og for å møte denne muligheten må vi samle det faglige ressursene på Agder. Museene kan ivareta en vesentlig rolle i arbeidet. Østre Agder-samarbeidet IPR vil oppfordre Agder fylkeskommune til å vurdere om disse kan inngå i en framtidig Regional plan for kulturminnevern som omfatter generelt bevaringsarbeid, museumssektor og arkivinstitusjoner som skal bidra til en ønsket utvikling på fagfeltet. Agder forvalter store verdier som innbyggere og tilreisende skal ha glede av, også om 100 år.